

Cosmos, Realidade e Coñecemento en Platón (del mito al logos).

1.- INTRODUCCIÓN

1.1.- Socio-filosófica

Platón desenvolveu o **primeiro gran sistema filosófico** da historia do pensamento- ocupándose de cada unha das ramas da filosofía e creando un pensamento coherente no que todo está coordinado e son pezas dunha soa concepción do universo, do ser humano e da sociedade.

1.2.- Vida e propósito

De familia aristocrática, nace e vive en Atenas durante os séculos V e IV. Ata os 27 anos tivo unha esmerada educación da man do seu mestre Sócrates. Platón ideou un sistema socio-político que intento levar a realidade por dúas veces en Siracusa (Sicilia) pero non foi posible; foi apresado, feito escravo e finalmente puido retornar a Atenas. Nese momento empeza a súa filosofía máis madura: funda a **Academia** a primeira escola de filosofía que durará ata o século XVI; e revisa todo o seu pensamento anterior.

1.3.- A obra de Platón

Todas as obras de Platón están escritas en forma de **diálogos** é dicir conversacións entre varios personaxes. Unha personaxe recorrente destes diálogos é Sócrates; Platón o utiliza para dar prestixio as súas obras e pon en boca do mestre os seus propios pensamentos. Nos diálogos recóllense opinións opostas ao seu modo de pensar e a través desas conversacións, as persoaxes van entrando en contradición ata que queda demostrada a “postura” platónica. A obra máis extensa e seguramente a máis importante de Platón é **A República**.

2.- A REALIDADE PLATÓNICA

2.1.- Máis aló do relativismo

Platón, seguindo ao seu mestre Sócrates, opúxose ao **relativismo** sofista. O relativismo consiste en pensar que non existe unha única verdade senón que esa é froito do punto de vista de cada quen; en consecuencia tampouco existe un saber obxectivo nin tampouco uns valores éticos universais e eternos, senón que serán distintos segundo épocas, culturas ou grupos sociais. Platón entendeu o relativismo como un grave perigo e un deterioro das persoas e da sociedade. Para el existe unha **verdade única e obxectiva** e para argumentar este pensamento construíu un complexo sistema filosófico no que coexisten dúas realidades: a aparente e a real. Máis aló da transcendencia do seu sistema filosófico, Platón está protexendo unha estrutura social establecida que estaba ameazada polo relativismo sofista.

2.2.- A Teoría das ideas

Platón defendeu que existían dúas **realidades ontolóxicas** distintas ou dous ámbitos da realidade. Por unha parte existe o **mundo sensible** formado por as cousas sensibles que percibimos cos nosos sentidos; este mundo é material, nel as cousas son imperfectas, inacabadas e están en constante

cambio e transformación. Este mundo é o **mundo das aparencias**. Forman parte de este mundo todas as cousas que coñecemos tanto as naturais como as creadas polo SH (tanto unha paisaxe como o debuxo que podemos facer desa paisaxe). E por outra parte está o **mundo intelixible** ou **das esencias**. Este mundo está separado do mundo material e componse só de cousas inmateriais que non se poden captar polos sentidos (son invisibles para eles) só pola **razón**. Neste mundo habitan as “formas”, “modelos” ou “esencias” das cousas sensibles. A diferenza das cousas, as esencias son universais, eternas, perfectas e inmutables. Platón chama moitas veces a estas esencias **ideas** e a esta realidade **mundo das ideas** ou **mundo eidético** en contraposición ao outro que é o **mundo das cousas**. Existen “ideas” de todas as cousas, así temos unha idea de Ben, de Bo, de Xustiza, de Beleza; pero tamén de cabalo, casa, rato, pelo, etc. Estas ideas están estruturadas piramidalmente seguindo unha **xerarquía**, non todas son iguais, existen ideas máis importantes que outras. A idea de Ben estaría na cúspide da pirámide.

2.3.- A relación entre os dous mundos: a teoría da participación e da imitación

A existencia de dúas realidades paralelas autónomas xera inmediatamente o problema de que relación se establece entre elas. Este é un dos puntos débiles do sistema platónico e polo que será atacado polo seu ilustre discípulo Aristóteles. Durante toda a súa vida Platón oscila entre a **imitación** e a **participación**. Segundo a teoría da participación as cousas sensibles “participan” en algún grado das ideas, é dicir conteñen en si unha parte das ideas que son os **arquetipos** ou modelos. Xa sabemos que as cousas son mutables e precederas pero participan das Ideas que son perfectas e eternas. Segundo a teoría da “imitación” as cousas imitan as ideas con maior ou menor periciapero nunca son coma elas. Así explicado xa queda claro que o mundo realmente importante para Platón é o das Ideas, e que o mundo sensible, en realidade, é unha mera copia mediocre do outro. Por tanto o mundo das Ideas é anterior, máis auténtico, máis verdadeiro e máis importante que o mundo sensible que depende e só existe na medida que existe o primeiro.

2.4.- A orixe do mundo sensible

No diálogo **O Timeo**, Platón explica a orixe de todas as cousas a través do mito do **Demiurgo**. Os gregos pensaban que o Universo era eterno no tempo e que por tanto existía dende sempre. Platón compartía esa idea pero pensaba que nunha orixe existía só unha materia caótica e sen forma, a materia imperfecta. A partir desta materia primeira unha especie de artesán ou “facedor” (un sabio bo) puxo orde no universo e modelou todas as cousas inspirándose nas ideas xa existentes, é dicir, imitándoas. É por iso que as cousas parécense moito ás Ideas pero son inferiores porque están feitas de **materia imperfecta** e por unha **man imperfecta**.

3.- TEORÍA DO COÑECEMENTO (Epistemoloxía)

3.1.- Dúas maneiras de coñecer

A teoría do coñecemento platónica é absolutamente coherente con a súa metafísica: así como existen dous mundos ou dúas realidades, tamén existen dúas maneiras de coñecer cada unha propia de unha das realidades. No mundo sensible coñecemos a través dos nosos **sentidos**; os nosos sensibles só son capaces de “coñecer” o cambiante, o imperfecto, o irreal, non poden coñecer a verdadeira realidade- (non “ven” máis alá do aparente). En cambio no mundo das Ideas coñecemos a través da **razón** que coñece a realidade das esencias das cousas, das Ideas, do realmente verdadeiro. O coñecemento que nos proporcionan os sentidos é a **doxa** (opinión) e en realidade non é coñecemento; o que nos

proporciona a razón é a **episteme** (ciencia=saber auténtico). Chegar ao coñecemento da razón costa un esforzo, temos que deixar atrás a doxa e saber mirar cos ollos da razón.

3.2.- Os grados do coñecemento (alegoría da liña)

O **símil da liña** ou alegoría sobre os grados de coñecemento, aparece na **República** e con el intenta explicar os diferentes grados de verdade do coñecemento. Platón pide que imaxinemos unha liña partida en dos fragmentos; dun lado da liña representaremos os grados de realidade das cousas e do outro os niveis de coñecemento que lles corresponden. Se partimos a liña á metade, temos que o tipo de coñecemento que se corresponde con o mundo sensible é a *doxa*, mentres que o tipo de coñecemento que se corresponde con o mundo intelixible é a *episteme*.

Se nos centramos no segmento da liña que corresponde ao mundo sensible, atopamos dúas cousas: imaxes e cousas (a foto do gato Félix e o gato Félix). As imaxes das cousas son o chanzo máis baixo de realidade e o coñecemento que lles corresponde é a **eikasia** (conxecturas, opinións, nada real nin fiable). As cousas son o seguinte chanzo, son máis reais que as súas imaxes pero tamén enganosas, o coñecemento que lles corresponde é a **pístis** (estudo da materia). Eikasía e pístis non son realmente coñecemento para Platón son só opinións (doxa).

Se pasamos a analizar o segmento da liña correspondente ao mundo intelixible, tamén atopamos dous grados de coñecemento: o máis baixo son todos os obxectos matemáticos e xeométricos que son coñecidos por a **diánoia** (coñecemento matemático). A diánoia é coñecemento porque as ideas matemáticas están no mundo eidético e non dependen do mundo sensible, pero aínda non é o grado máis alto. No grado superior do mundo intelixible atopamos as Ideas (o único real) que son coñecidas como **nóesis**. A nóesis é o nivel máis alto de coñecemento que pode acadar o SH e podemoslle chamar tamén **dialéctica**.

O SH deberá ascender neste coñecemento; aquel que chegue ao coñecemento da Idea máis pura de todas será o máis sabio pero tamén o máis bo porque estará a contemplar (comprender) a Idea de Bondade.

3.3.- Teoría da reminiscencia e da alma

Platón cría que **coñecer éra lembrar**. Se rechazaba os sentidos como medio de coñecemento tiña que supoñer que as Ideas da razón xa están en nós dende sempre (por que senón é así, de onde virían?) Por iso no **Menón**, **Fedón** e **Fedro** explica a **teoría da reminiscencia**. Platón cría que o SH era un composto de corpo e alma. A nosa alma era eterna e antes de vivir dentro do noso corpo tivo outra vida na que pertencía ao mundo das Ideas. Alí podía contemplar as Ideas e por tanto as coñecía. Cando esa alma despréndese das as e cae ao mundo sensible, introdúcese nun corpo e a materialidade deste fai que se esqueza de todo o que sabía. O SH convértese nun ser inculto que vive inmerso nas sombras do mundo sensible. Pero como as cousas parécense as Ideas (as imitan ou participan delas) o SH reconece algunhas cousas. A misión do SH é ascender nese coñecemento desprendéndose do mundo sensible e ascendendo con esforzo polo intelixible ata rememorar a Idea de Ben que xa coñeceu noutra vida. Polo tanto para Platón todo o coñecemento está en nós ao nacer, non coñecemos nada novo, todo está xa na nosa alma, o único que facemos é lembralo.

4.- ANTROPOLOXÍA

Entendemos por antropoloxía platónica a visión integral do ser humano.

4.1.- Dualismo antropolóxico: corpo e alma

Platón entende ao SH como unha **dualidade** formada por **corpo** (materia) e **alma** (espírito). A parte material é mortal pero a alma é inmortal. O corpo é inauténtico, mutable e pouco fiable porque forma parte do **mundo sensible**. O corpo ten continuas necesidades que nos apartan do cultivo do realmente importante que é adestrar a nosa alma para achegarnos á sabedoría auténtica. O corpo é un lastre que nos mantén unidos ao mundo sensible e que nos fai escravos das paixóns e os desexos das cousas materiais. Pero a alma é eterna, imperecedoira, perfecta porque pertence ao **mundo das ideas**, das cousas espirituais. A alma viviu dende sempre no mundo das Ideas e cando o corpo morra abandonarao e pasará a habitar outro. Este pensamento chámase **teoría da reminiscencia** ou **transmigración das almas** ou **teoría da reencarnación**. É por isto que Platón afirma que *“saber é lembrar”* porque as almas recordan nesta vida o que sabían da súa vida orixinaria cando contemplaban as ideas.

4.2.- Teoría da alma: o “mito do carro alado” e a teoría da reminiscencia

Para Platón as almas de todos os seres humanos son exactamente iguais. Están compostas de tres partes: **alma racional, irascible e concupiscible** ou **apetitiva**. A primeira localízase na cabeza e está relacionada co pensamento e a intelixencia; a segunda está situada no tórax e é responsable das paixóns e os sentimentos (honra, valor); a última é a sede dos desexos e apetitos corporais (comer, beber, durmir, descansar). Todos os seres humanos temos as tres partes pero non na mesma proporción. Só a parte racional da alma é inmortal, as outras dúas desaparecen co corpo porque están demasiado ligadas a el e non poden sobrevivir.

Platón explicará a súa teoría da alma no **mito do carro alado**. Neste mito aparece un carro con dous cabalos, un branco e un negro guiados por un auriga. O **auriga** representa a parte racional da alma que guía os cabalos; o **cabalo branco** é a alma irascible, un cabalo valente, esforzado e obediente que esmérase en seguir as instrucións do auriga; pero o **cabalo negro** é torpe, preguiceiro e desobediente e desvíase constantemente do camiño marcado polo auriga arriscándose a que poda descarrilar o carro. O carruaxe en conxunto viaxa polo ceo intentando remontar Nnese ascenso, o cabalo negro fai que o carro se desvíe e caia á terra; nesa caída os cabalos perden as súas ás e a alma (que xa non pode voar) queda prisioneira nun corpo do que non pode saír (*“o corpo é o cárcere da alma”*). A raíz da caída, a alma esquece totalmente as Ideas que contemplou, por eso para Platón *“saber é lembrar”* porque o camiño do coñecemento (da sabedoría) é un traballo duro que consiste en afastarse das cousas materiais e ascender na parte racional para volver ao sitio de onde saíu. Nada novo se aprende, todo o saber está xa na alma no momento de nacer, só hai que lembralo.

4.3.- Virtudes da alma

Como dixemos, a alma humana está conformada por tres partes pero non todo o mundo ten a mesma proporción. Aqueles nos que destaca a parte **racional** teñen interese na aprendizaxe, na racionalidade e aspiran a chegar á sabedoría. As persoas nas que predomina a parte **irascible**, son valentes, preocupadas pola honra e os bos actos pero as veces non saben tomar as decisións correctas por eso son obedientes e respectan ás persoas de alma racional. Aquelas persoas de predominio da **alma apetitiva** son débiles de carácter, sometidas as paixóns e as cousas materiais,

deixase arrastrar por sentimentos pouco nobres; a maiores son pouco obedientes e non son conscientes dos seus defectos.